

Alec Nove'un kitabını yıllar önce okumuştum ve içerik bana akılcı gelmişti. Yılı hatırlamıyorum ama SSCB henüz yaşıyordu. Bu nedenle 1980'li yıllardı diye düşünüyorum.

Kitap öz olarak piyasa sosyalizmini savunuyordu. Bu ise; küçük özel mülkiyete izin verilmesi, fiyat mekanizmasının denetimli olarak kullanılması, merkezi planın gevşetilmesi, üretim birimlerinin özerk olması gibi unsurlar taşıyordu. Piyasa sosyalizminin bu özellikleri döneme ve ülkesine göre değişebilir ama ana ilkeleri bunlardır denilebilir.

Kitabın yayın yılını ararken –bulamadım- kitapla ilgili eleştirilere de göz attım. Bir tanesini okumak gerekmiyor, yazana kısaca “geri zekalı” deyip geçmek gerekiyor.

Hocacı bir kesimden –Arnavutluk Emek Partisi yandaşı- birisi “revizyonizm çöktü, bu iş bitti” diye yazmıştı. Anlaşılan bunu yazdığı zaman Arnavutluk'ta rejim çökmemişti... Bu ülkeden yüksek sayılarda kaçanlar denizi geçip İtalyan jandarmasının ayaklarına kapanmıyordu. Fotoğraflarını gazetelerde gördük. Gerisini eklemek gerekmez. Arnavutluk yıllardan beri Türkiye'nin Balkanlardaki yakın müttefiklerinden birisidir. Türkiye'nin bu ülkede küçük bir üssü de bulunmaktadır.

Güçlü bir inanca sahip olmak anlaşılabilir ve bunda kötü yan da yoktur. Bu inancın ciddi aksaklıkları ortaya çıktığında inatla gözlerini kapatmamak gerekir. İnsanların hemen ikna olmaları, bu ciddi aksaklıkları görmeleri beklenemez ama yıllarca türlü çeşitli gerekçelerle bunları görmemekte ısrar etmenin sonucu çöküşten farklı olmayacaktır. Maddi temeli kalmayan ama ısrarla sürdürülen o güçlü inançla birlikte, o inanca sahip kişiler de psikolojik olarak çöker.

Kapitalizme karşı alternatif olacak ve mecbur olduğu için onunla birlikte yaşayacak bir sosyalizm için mücadele ediyorsak, bu amacın dışında hiçbir şeyin bizim için kutsal olmaması gerekir. Bir dönem SSCB'yi, Çin'i ya da Arnavutluk'u “ideal sosyalizm” olarak savunabilirsiniz ama bu ülkelerde ciddi sorunlar bulunduğunu gördüğümüz zaman anlayışınızı değiştirmeniz gerekir. Aynısını Troçkizm ve anarşizm için de söylemek mümkündür. Körü körüne inançla bir yere gidilmez, oyalanırsınız, o kadar...

SSCB'ye ilk kez 1985 yılında gittim. Moskova'daki Gençlik Festivali'ne katılanlar arasındaydım ve gördüklerim karşısında hayretler içinde kalacaktım. Orak çekiçli bayrakların altında yürümek insanın fena halde hoşuna gidiyordu ama bu ülkedeki emek verimliliğinin kapitalist ülkelere –mesela Almanya'ya göre- düşük olduğunu gördüğünüzde, “bu ülkenin emek verimliliğinde kapitalist ülkelere yetişmesi ve geçmesi mümkün değildir” sonucuna varıyordunuz.

Tek başıma değildim, değişik Sovyetçi örgütlerden başka arkadaşlar da vardı ve kimsenin buna dikkat ettiğini hatırlamıyorum. Gizli olan bir şey yoktu, durum ortadaydı ama görmek istemeyince görmüyordunuz.

Dönünce bunu yazdım ve neredeyse kıyamet koptu. Böyle bir şey olamazdı, iddiaya göre... Gördüklerimi örnekleriyle anlatınca cevap verilemiyordu ama yine de böyle bir şey olamazdı. Bir yanlışlık vardı!

Herhangi bir konuda genel anlayışa aykırı olanı görebilmeniz için, kafanızın buna hazır olması gerekir. SSCB'de güzel şeyler vardı, ama emek verimliliğinde gerilik de vardı.

1975 yılında yayınlanan TDAS'ta SSCB ile ABD arasındaki ticareti kısaca inceleyen bir bölüm vardır. Burada SSCB'nin ham maddeler ihraç ettiğini ve yapılmış ürünler ithal ettiği yazılıdır. Konuyu inceledikten sonra “sosyalizm sonuçta bunu aşacaktır” gibisinden bir değerlendirme yapmıştım. Burada önemle üzerinde durduğum konu, sosyalist ülkelerin dışa açılmasıyla birlikte dünya pazarının emperyalizm için genişlemesiydi. (Yaklaşık 10 yıl sonra Çin Halk Cumhuriyeti bunun daha iyi bir örneğini sunacaktı.)

Kafanız biraz hazır olunca yürümeyeni görmeniz daha kolay oluyor.

1985 Moskova, iddiaya göre önemli kusuru bulunmayan bir sosyalizm ve altı yıl sonra, 1991'de bu ülke artık yaşamıyor, dağılarak tarihe karışıyor...

Bu tür konularda tartışmanın gereği yoktur aslında...

Kültür Devrimi mi dediniz, sınıf mücadelesinin proletarya diktatörlüğü altında sürmesi mi dediniz; Mao'nun bu konulardaki görüş ve uygulamalarının yanlış olduğu Çin Komünist Partisi tarafından karara bağlanacaktı.

Enver Hoca'dan hiç söz etmeyelim...

Hayat ortada, istersen inan...

SSCB Bilimler Akademisi tarafından yayınlanan ve Konuk Yayınları tarafından Türkçeye çevrilen kitapları okurken hayretler içinde kalırdım. Diyelim bir sayfalık bir konuyu neredeyse beş sayfada anlatıyorlardı. Lenin'den bazen konuyla ilgisi de bulunmayan uzun alıntılar yapıyorlardı. Nedenini anlamamıştım. Sonradan öğrenecektim ki, yazdıkları sayfa sayısına göre ücret alırlarmış!

Benzer durum her ülkede vardı. Başkan Mao'dan uzun alıntılar yapmadan Çin hakkında yazı yazılabilir miydi?

1972'de Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamını önlemek için Ankara-İstanbul seferini yapan THY uçağını Sofya'ya kaçırılanlar arasında bulunan Sefer Şimşek, yıllar sonra bana Bulgaristan'da üniversite bitirip doktora yaptığını anlatacaktı. Doktora tezinde sorun çıkmıştı çünkü parti genel sekreteri Todor Jivkov'dan yeterince alıntı yapmamıştı!

Yılı hatırlamıyorum ama 1990'lı yıllar olsa gerektir.

1989 sonlarında Jivkov kitle gösterileri sonucu görevlerinden alınır, kitledeki tepkiyi yatıştırmak için kısa süre sonra partiden ihraç edilir (35 yıldır parti genel sekreteridir) ve ardından yargılanır ve yolsuzluktan yedi yıl hapse mahkum olur.

Jivkov burada “günah keçisi”dir ama nereden nereye diyeceksiniz...

Nove’un kitabını bulup baştan okumak gerekmiyor ama sonraki yıllarda yayınlanmış ve yine sosyalist ekonominin işleyişiyle ilgili kitapları bulunuyor. Hepsi İngilizce ama sorun değil, üniversite kütüphanesinden buldum.

Çin, Vietnam ve Küba birbirinden farklı uygulamalarla –aynı olmaları gerekmez zaten- piyasa sosyalizmi anlayışını uyguluyorlar. Çin için uygulama epeyce ileriye gitti denilebilir. 1989 öncesinde sosyalist ülkelerin tümünde sorun olan işçi disiplinsizliğini –işyerinde dalga geçmek, işe geç gelmek, işe sarhoş gelmek gibi- çözümden kapitalist yöntemlere yöneldiler. Bu bağlamda işçinin ücretini firma belirliyor, işten çıkarabiliyor...

Bulgaristan ile ilgili kitapta anlatacağım; işçiyi işten çıkarmak zor olduğu gibi, yüksek disiplinsizlik nedeniyle işten çıkarılan da hemen başkasını bulabiliyor. İşyerinde aynı disiplinsizlik, aynı verimsizlik sürüp gidiyor.

Kapitalist bir ülkede bunu görmek zordur, kişi işten atılır ve kolayca da yeniden iş bulamaz. İşyerinde disiplin böyle sağlanıyor.

Bu iş sosyalist eğitimle olmuyor. Bu eğitim çocukluktan başlayarak bütün sosyalist ülkelerde vardı ama sorun çözülemedi. Benzer sorun Küba’da da yaşanır.

Adını hatırlamadığı bir kitapta okumuştum; Fidel bir fabrikayı ziyaret edince işler hemen düzelir, kısa süre sonra eski haline dönermiş...

Sosyalist ülkelerde fabrika işçileri oldukça özgürdü ve bu konuda o kadar çok örnek var ki...

“Çalışmadığımız zaman kişisel işlerimizi hallederiz, işyerinde dinleniriz” sözü ünlüdür...

Piyasa sosyalizmi kapitalizmin bazı özelliklerinin denetimli olarak sosyalizmde kullanılması demektir.

Çin bu konuda epeyce ileriye gitmiş durumdadır...

Komünist partisi önderliğinde diye eklemek gerekir...